

Graham Allison

Spojené státy versus Čína
a Thúkýdidovo poučení z dějin

Osudová past

A misty, green landscape with karst mountains and a boat on a river. The scene is reflected in the water, creating a serene and atmospheric setting. The mountains are jagged and covered in lush greenery, with a thick layer of mist or fog hanging between them. In the foreground, a small wooden boat with several people is on the water, moving towards the right. The overall color palette is dominated by greens and yellows, with a soft, ethereal light.

PR
OST
OR

**P R
O S T
O R**

Osudová past

P R
O S T
O R

Graham Allison

**Spojené státy versus Čína
a Thúkýdidovo poučení z dějin**

Osudová past

přeložil Martin Pokorný

Praha, 2023

**P R
O S T
O R**

Originally published under the title
DESTINED FOR WAR. CAN AMERICA AND CHINA
ESCAPE THUCYDIDES'S TRAP?

Copyright © 2017 by Graham Allison
Published by special arrangement
with Houghton Mifflin Harcourt Company

Czech edition © PROSTOR 2023
Translation © Martin Pokorný 2018

ISBN 978-80-7260-552-1

Obsah

PŘEDMLUVA	13
ÚVOD	17
Thúkýdidova past	20
Jsou Spojené státy a Čína předurčeny k válce?	23
<i>Část první</i>	
VZESTUP ČÍNY	27
1. „NEJVĚTŠÍ HRÁČ V DĚJINÁCH SVĚTA“	29
Mohly by se Spojené státy ocitnout na druhém místě?	32
Ale to je přece vyloučeno!	37
Dá se Řím postavit za čtrnáct dní?	41
„Kmenová revoluce“	46
Delší pušky a širší hlavně	51
Nová mocenská rovnováha	53
<i>Část druhá</i>	
POUČENÍ Z HISTORIE	59
2. ATHÉNY PROTI SPARTĚ	61
Vzestup proti dominanci	65
Jiskra	70
Byla válka nevyhnutelná?	75

3. PĚT SET LET	77
Japonsko versus Spojené státy	81
Japonsko versus Rusko a Čína	84
Německo versus Francie	87
Anglie versus Nizozemská republika	89
Habsburkové versus Francie	91
4. BRITÁNIE VERSUS NĚMECKO	94
Croweovo memorandum	99
Konec britské éry?	101
Německo chce „místo na slunci“	106
„Naše budoucnost leží na vodě“	114
„Většina malých vyděračů, když je přemůžeš, jsou zbabělci“	118
„Odvrátit smrtící proud“	137
<i>Část třetí</i>	
BLÍŽÍ SE BOUŘE	141
5. KDYBY ČÍNA BYLA JAKO MY	143
Španělsko-americká válka	150
Prosazování Monroeovy doktríny	153
Panamský průplav	156
Spor o hranice Aljašky	161
Jak by vypadal Siův dodatek	164
6. CO CHCE SIOVA ČÍNA	168
Svět podle Číny	171
Kdo je Si Ťin-pching?	175
Uskutečnění čínského snu	179
Siova noční můra	182
Znovunabytá čínská hrdost	185
Udržení neudržitelného	187
Vzkaz Americe: Vypadni	191
„Bojovat a vyhrát“	194

7. STŘET CIVILIZACÍ	200
Střet civilizací	203
Spojené státy a Čína	208
Strategický střet kultur	216
Čínská moře	220
8. KROKY K VÁLCE	224
Jiskření, předchůdné podmínky, akceleranty a eskalační žebříčky	232
Náhodná námořní srážka	239
Tchaj-wan vyhlásí nezávislost	245
Válka vyprovokovaná třetí stranou	248
Zhroucení Severní Koreje	252
Od ekonomického konfliktu k ozbrojené válce	254
<i>Část čtvrtá</i>	
PROČ VÁLKA NENÍ NEVYHNUTELNÁ	259
9. DVANÁCT NÁVODŮ K ZACHOVÁNÍ MÍRU	261
Španělsko versus Portugalsko	262
Německo versus Velká Británie a Francie	267
Spojené státy versus Velká Británie	271
Sovětský svaz versus Spojené státy	279
10. JAK DÁL?	298
Je nutno vyjít od strategických faktů	299
Aplikujte historii	302
Priznejte si, že strategie USA vůči Číně po skončení studené války je bytostně rozporná	304
Berte v potaz všechny strategické možnosti – i ty hroživé	307

ZÁVĚR	319
PODĚKOVÁNÍ	328
<i>Příloha 1</i>	
PŘEHLED PŘÍPADŮ THÚKÝDIDOVY PASTI	331
<i>Příloha 2</i>	
SEDM STRAŠÁKŮ	386
<i>Bibliografie</i>	389
<i>Rejstřík</i>	417

Předmluva

Přede dvěma staletími Napoleon varoval: „Nechte Čínu spát, protože až se probudí, otrese to světem.“ Čína se probudila – a svět se začíná chvět.

Přesto si mnozí odmítají přiznat, co vlastně proměna Číny ze zaostalé zemědělské říše v „největšího hráče v dějinách světa“ znamená pro Spojené státy. Hlavní myšlenka této knihy má stručné pojmenování – Thúkýdidova past – a říká, že když se vzímající se mocnost snaží vytlačit dominantní mocnost, skýtá to důvod k obávám: blíží se nebezpečí. Čína a Spojené státy se v současnosti ubírají po trajektoriích, které – pokud obě strany nepodniknou obtížné a nepřijemné kroky s cílem střet odvrátit – vedou ke srážce a válce.

S tím, jak vzímající se Čína otrásá dominancí, na niž si Amerika zvykla, hrozí oběma státům, že padnou do smrtící léčky, kterou jako první odhalil starořecký dějepisec Thúkýdidés. Ve vyličení války, která přede dvěma a půl tisíci lety přinesla zkázu oběma vůdčím městským státům antického Řecka, vysvětluje: „*Vzestup Athén a strach tím probuzený ve Spartě byly tím, co učinilo válku nevyhnutelnou.*“

Tento fundamentální postřeh je popisem určité riskantní historické konstelace. V rámci výzkumného projektu nazvaného „Thúkýdidova past“, který vedu na Harvardově univerzitě, jsme propátrali historii posledních pěti set let a objevili šestnáct případů, kdy vzestup jednoho vlivného státu narušil postavení jiného, dominantního státu. Obecně nejznámější je situace, kdy průmyslové Německo před sto lety otrásl zavedeným postavením Velké Británie na vrcholu žebříčku prestiže. Výsledkem střetu obou konkurentů byl konflikt, který si vyžádal zcela nové označení: světová válka. Náš

výzkumný projekt dospěl ke zjištění, že dvanáct takových sporů skončilo válkou, čtyři nikoli. Přibližné závěry, jež odtud vyplývají, pokud jde o nejdůležitější geopolitickou soutěž 21. století, nejsou nijak zvlášť uklidňující.

Tématem následující knihy není Čína sama o sobě. Předmětem mého zájmu je *dopad* rozmachu Číny na Spojené státy a globální uspořádání. Po celých sedmdesát let od konce druhé světové války bylo uspořádání světa určováno rámcem pravidel prosazovaných pod vedením Washingtonu. Celá jedna éra díky tomu uplynula bez jediné války mezi velmocemi a většina dnešních lidí tento stav považuje za normální, zatímco historikové naopak mluví o unikátním „dlouhém míru“ – a s tím, jak stále mocnější Čína tkáň zavedeného pořádku trhá, vznáší se otazník i nad mírem, který celé generace považovaly za jednoduše daný.

V roce 2015 vyšel v měsíčníku *The Atlantic* článek nazvaný „Thúkýdidova past. Míří Spojené státy a Čína k válce?“ V článku jsem vyjádřil názor, že historická metafora Thúkýdidovy pasti poskytuje nejvýhodnější způsob, jak si objasnit dnešní vztahy mezi Čínou a USA. Navržený pojem podnítil prudkou diskusi. Namísto aby se političtí experti i hlavy států vyrovnali s reálnými fakty a zamysleli nad tím, jaké nepřijemné, ale nutné adaptační kroky by obě strany mohly a měly provést, zaměřili se na bubáka ztělesněného Thúkýdidovou zmínkou o „nevyhnutelnosti“. Vetchou slámu, ze které bubák byl, měl sežehnout argument, že válka mezi Washingtonem a Pekingem přece není daná osudem. Rozhovory Baracka Obamy a Si Ťin-pchinga během schůzky na nejvyšší úrovni v roce 2015 se výslovně dotkly i Thúkýdidovy pasti. Prezident Obama přitom zdůraznil, že přes strukturální napětí, které rozmach Číny vyvolává, „dokážou obě země své neshody řešit“. Zároveň oba prezidenti – řečeno Siovými slovy – uznali, že „pokud by se významné země opakovaně dopouštěly chybných strategických výpočtů a přehmatů, mohly by na sebe takovou past nastražit“.

Naprosto souhlasím, že válka mezi Spojenými státy a Čínou není nijak nevyhnutelná – a Thúkýdidés by souhlasil, že nevyhnutelná nebyla ani válka mezi Athénami a Spartou. Jak je zřejmé z kontextu, zmínku o nevyhnutelnosti myslel hyperbolicky. Upozornění na

Thúkýdidovu past nemá být fatalistické ani pesimistické. Odpoutává však naši pozornost od novinových titulků a oficiální rétoriky a nutí nás uvědomit si, jak ohromný tektonický tlak musí Peking a Washington zvládat, pokud mají setrvat v míru.

Kdyby se v Hollywoodu točil film o přípravách na válku mezi Čínou a Spojenými státy, žádný casting by pro hlavní role nenašel lepší představitele než Si Ťin-pchinga a Donalda Trumpa. Jeden i druhý je ztělesněním základních aspirací svého národa na celosvětovou prestiž. Když byl Si v roce 2012 dosazen do nejvyšší stranické funkce, měla se tím zdůraznit role, již Čína jakožto vzrůstající se mocnost hraje. Zvolení Donalda Trumpa v kampani, během níž o Číně zaznělo mnoho negativního, zase dává najevo, že dominantní velmoc hodlá reagovat energicky. Po osobní stránce se Trump a Si diametrálně liší, avšak coby protagonisté v zápase o prvenství projevují výrazné shody, v nichž zaznívá předzvěst budoucího dění:

- Jsou motivováni ambicí zajistit své zemi někdejší velikost.
- Zemi vedenou druhým státníkem považují za hlavní zábranu v uskutečnění svého snu.
- Jsou hrdí na své jedinečné vůdcovské schopnosti.
- Mají za to, že v obrození své vlasti hrají klíčovou osobní roli.
- Vyhlásili dalekosáhlý domácí program, který vyzývá k radikálním změnám.
- Probudili k životu populistické a nacionalistické hnutí, jež má za cíl „vysušit bažinu“ domácí korupce a zastrašit druhého při pokusech překazit historické poslání svého národa.

Povede rýsující se spor obou velkých zemí k válce? Budou se prezidenti Trump a Si nebo jejich zástupci ubírat po tragické dráze předáků Athén a Sparty, vlád Velké Británie a Německa? Nebo najdou způsob, jak se válce vyhnout, jako se to před sto lety podařilo Velké Británii a Spojeným státům a po čtyřicet let studené války Spojeným státům a SSSR? To dnes samozřejmě nikdo nemůže vědět. Můžeme však považovat za jisté, že dynamika, na kterou Thúkýdidés upozornil, nabude během následujících let na intenzitě.

Kdo chce, může Thúkýdidovu past popírat, ale ona zůstává realitou – a když ji vezmeme na vědomí, neznamená to prosté smíření s tím, co nutně musí přijít. Vůči budoucím generacím máme povinnost nespouštět tuto vrcholně brutální historickou tendenci ze zřetele a učinit vše, co je v našich silách, abychom se zpod tlaku pravděpodobnosti vymanili.

Úvod

Své dílo jsem nenapsal proto, abych si získal chvilkový potlesk, nýbrž jako majetek pro všechny čas.

— Thúkýdidés, *Dějiny peloponnéské války*

Stojíme na vrcholu. Vyšplhali jsme na nejvyšší bod a zůstaneme tu navždy. Jistě, jistě, existují tyhle ty takzvané dějiny. Ale dějiny, to je jen nepříjemnost, která se stává ostatním lidem.

— Arnold Toynbee ve vzpomínce na oslavu diamantového výročí královny Viktorie v roce 1897

Stejně jako ostatní profesionální historikové se i já často setkávám s otázkou, jaká plynou z historie „poučení“. Odpovídám na to, že jedině poučení, které jsem ze studia minulosti načerpal já, zní: neexistují trvalí vítězové a poražení.

— Ramačandra Guha

„To kdybychom jen věděli.“ Víc ze sebe německý kancléř nebyl s to dostat. Přestože kolega z vlády na Theobalda von Bethmanna Hollwega naléhal, ten nedokázal vysvětlit, jak přesně došlo k tomu, že jeho vlastní rozhodnutí a rozhodnutí ostatních evropských státníků vedla k nejničivější válce, jakou svět do té doby zažil. Když v roce 1918 masakr „velké války“ dospěl ke konci, hlavní hráči mezitím přišli o vše, kvůli čemu bojovali: rakousko-uherská říše se rozpadla, německý císař byl zapuzen a musel odejít do ústraní, ruský car byl svržen, Francie vykrvácela a Anglie přišla o bohatství i o veškerou sílu mladé generace. A to vše – kvůli čemu vlastně? To tak vědět.

Výrok Bethmanna Hollwega se o půl století později honil hlavou prezidentovi Spojených států. V roce 1962 byl pětáctýřicetiletý John F. Kennedy ve druhém roce prezidentského funkčního období a stále se snažil najít správný klíč k povinnostem vrchního velitele

ozbrojených sil. Věděl, že má na dosah ruky nukleární arzenál, který by během několika minut mohl usmrtit stamiliony lidí. A kvůli čemu vlastně? Jedno dobové heslo hlásalo: *Better dead than red* – „Raději umřít než být rudý“. Kennedy tuto dichotomii odmítal, a to nejen jako nepřípustné zjednodušení, ale přímo lež. „Naším cílem,“ vyslovil se, „nesmí být mír na úkor svobody, nýbrž mír a svoboda.“ Otázka zněla, jak může spolu se svou administrativou dosáhnout obojího.

Během dovolené na rodinném sídle na mysu Cape Cod v létě roku 1962 se Kennedy začel do knihy *Srpnová děla* od Barbary Tuchmanové. Jde o strhující popis úvodních událostí první světové války v roce 1914. Autorka tu představuje úvahy a skutky německého císaře Viléma a jeho kancléře Bethmanna Hollwega, britského krále Jiřího V. a jeho ministra zahraničí Edwarda Greye, cara Mikuláše, rakouského císaře a uherského krále Františka Josefa a dalších mocnářů a politiků, kteří se jak náměsíční zřítili do propasti. Podle Tuchmanové nikdo z výše jmenovaných nechápal, jakému nebezpečí čelí. Výslednou válku nikdo nechtěl. Kdyby mohli vrátit čas, nikdo by neprovedl shodná rozhodnutí. A Kennedy, zabraný do úvah nad vlastní zodpovědností, se zařekl, že pokud se někdy ocitne před rozhodnutím, jež by mohlo znamenat volbu mezi katastrofální válkou a mírem, bude si počínat tak, aby mohl dějinám dát lepší odpověď než Bethmann Hollweg.

V tu chvíli ovšem ještě netušil, co na něj osud chystá. V říjnu 1962 – pouhé dva měsíce poté, co knihu Barbary Tuchmanové dočetl – se střetl se sovětským generálním tajemníkem Nikitou Chruščovem ve vůbec nejohroživější konfrontaci v dějinách lidstva. Kubánská krize začala odhalením, že se Sověti pokoušejí tajně dopravit na Kubu – pouhých 150 kilometrů od Floridy – střely s jadernými hlavicemi. Situace rychle vyeskalovala od diplomatických pohrůžek k americké blokádě ostrova, vojenské mobilizaci v USA i v SSSR a několika mimořádně významným střetům včetně sestřelení amerického výzvědného letounu U-2 nad územím Kuby. Ve chvíli, kdy krize – vcelku trvající pouhých třináct dní – vrcholila, se Kennedy svému bratru Robertovi svěřil, že pravděpodobnost konečného vyústění v jadernou válku je podle jeho odhadu někde „mezi třetinou

a polovinou“. Následný historický výzkum nepřinesl nic, co by nás nutilo tento odhad revidovat jako nadsazený.

Přestože si však Kennedy plně uvědomoval, jakému riziku čelí, opakovaně provedl rozhodnutí, o nichž věděl, že se jimi hrozba války – včetně jaderné – nesnižuje, ale *zvysňuje*. Namísto utajeného vyjednávání pomocí diplomatických kanálů se rozhodl pro střet s Chruščovem před zraky světové veřejnosti, namísto flexibilního přístupu se rozhodl stanovit jednoznačnou podmínku, totiž odstranění sovětských raket, pohrozil, že dá rozkaz k náletům s cílem rakety zlikvidovat, ačkoli věděl, že by pak Sověti přikročili k odplatě vůči Berlínu, a v předposlední den krize Chruščovovi předložil časově limitované ultimátum, jehož odmítnutí by od USA vyžadovalo vypálit první výstřel.

Jak si Kennedy zcela zřetelně uvědomoval, všemi uvedenými kroky zvyšoval riziko, že následné události a neovlivnitelná rozhodnutí jiných stran mohou vyprovokovat nukleární úder na americká města včetně Washingtonu, kde po celou dobu krize pobývala jeho rodina. Když například pohotovost amerického jaderného arzenálu zvýšil na stupeň Defcon II, učinil tak americké zbraně obranyschopnějšími vůči preventivnímu sovětskému zásahu, ale současně vyřadil celou řadu bezpečnostních pojistek. Při vyhlášení stupně Defcon II zaujali němečtí a turečtí piloti místa v kabinách bojových letounů NATO naložených nukleárními zbraněmi ve vzdálenosti pouhých dvou hodin letu od stanovených cílů na území Sovětského svazu. Elektronické pojistky jaderných zbraní ještě v té době neexistovaly, a žádná materiální ani technická překážka tedy pilotovi nebránila odletět nad Moskvu, svrhnout jadernou bombu a vyvolat třetí světovou válku.

Tato „nekontrolovatelná rizika“ nebylo možné odstranit, a Kennedy proto společně se svým ministrem obrany Robertem McNamarem provedl hloubkovou revizi organizačních procedur s cílem omezit možnost jakýchkoli incidentů a omylů na nejnižší možnou míru. Přese všechny tyto snahy však historikové odhalili minimálně deset případů, kdy se situace vymykala Kennedyho přímé kontrole a došlo k omylům, jež mohly vyvolat válku. Při jedné akci například americká protiponorková obrana svrhla kolem sovětských ponorek výbušninu s cílem donutit je vyplout nad hladinu, ale sovětský kapitán dospěl

k závěru, že je terčem útoku, a scházelo jen málo k tomu, aby vypálil torpéda s jadernými hlavicemi. Pilot výzvědného letounu U-2 zase omylem přeletěl nad územím Sovětského svazu a vyvolal v Chruščovovi obavy, že si Washington zpřesňuje souřadnice na preventivní jaderný útok. Kdyby kterýkoli podobný incident vyvolal jadernou třetí světovou válku, dokázal by JFK vysvětlit, jaký na to měla jeho rozhodnutí vliv? Dokázal by na pátravou otázku dát lepší odpověď než Bethmann Hollweg?

Spleť kauzálních vazeb v lidském životě je odpradáвна problémem pro filozofy, právníky i sociální vědce. Při rozboru toho, jak vlastně propukají války, se historikové zaměřují především na bezprostřední, blízké příčiny. V případě první světové války sem patří atentát na habsburského arcivévodu Františka Ferdinanda a rozhodnutí cara Mikuláše II. zmobilizovat proti centrálním mocnostem ruské ozbrojené síly. Kdyby kubánská krize vyústila ve válku, bezprostředními příčinami by byl například rozkaz kapitána sovětské ponorky nenechat se potopit a vypálit torpéda nebo nenadálé rozhodnutí některého tureckého pilota vznést se nad Moskvu a svrhnout jadernou nálož. Bezprostřední příčiny válek jsou nepochybně důležité. Průkopník vědecké historie však měl za to, že za očividnými příčinami krveprolití se skrývají jiné, ještě významnější: Thúkýdidés nás učí, že důležitější než ony jiskry, jež zažehly válečný požár, jsou strukturální faktory, na nichž válka spočívá, tedy okolnosti, za nichž jinak zvládnutelný vývoj může s nepředvídanou prudkostí eskalovat a přinést nepřehledné důsledky.

Thúkýdidova past

Vůbec nejcitovanějším výrokem v oboru analýzy mezinárodních vztahů je zjištění starořeckého dějepisce Thúkýdida: „Vzestup Athén a strach tím probuzený ve Spartě byly tím, co učinilo válku nevyhnutelnou.“

Thúkýdidův spis pojednává o peloponnéské válce, konfliktu, který v 5. století př. n. l. postihl autorovu vlast – městský stát Athény – a postupem času zachvátil skoro celé antické Řecko. Thúkýdidés měl rozsáhlé vojenské zkušenosti a nyní sledoval, jak Athény otrásají postavením hlavní řecké mocnosti té doby, vojenské Sparty. Viděl, jak mezi oběma mocnostmi propukají ozbrojené střety, a přesně zaznamenal strašlivé oběti, jež si boje vyžádaly. Nedožil se – možná našťěstí – hořkého konce, kdy zesláblá Sparta nad Athénami nakonec zvítězila.

Zatímco jiní autoři udávali pro peloponnéskou válku řadu dílčích příčin, Thúkýdidés zamířil k jádru věci. Upřením pozornosti k „vzestupu Athén a strachu tím probuzenému ve Spartě“ pojmenoval fundamentální motivaci, jež stojí u kořene těch nejkatastrofálnějších a nejhůře srozumitelných válek v dějinách. Bez ohledu na sledované cíle platí, že kdykoli vzrůstající se mocnost začne hrozit vytlačení dominantní mocnosti, vyvolává to tektonický tlak, v jehož důsledku je ozbrojený střet pravidlem, ne výjimkou. Stalo se to Athénám a Spartě v 5. století př. n. l. i Německu a Velké Británii před sto lety a málem to vedlo k válce mezi USA a SSSR v padesátých a šedesátých letech 20. století.

Jak to tak bývá, i Athény měly za to, že jejich rozmach je světu ku prospěchu. V průběhu padesáti let, které konfliktu předcházely, se etablovaly jako zářný vzor civilizace. Mohly se pyšnit filozofií, dramatem, architekturou, demokracií, dějepiscetvím i námořnictvem, a to na úrovni, jakou svět do té doby neviděl. Rychlý rozmach Athén začal ohrožovat Spartu, která si na Peloponnéském poloostrově navykla na pozici dominantní mocnosti. S tím, jak narůstala athénská sebedůvěra a hrdost, sílily i požadavky na projevy úcty a bytněla očekávání, že dojde ke změnám, v nichž se nová realita mocenských poměrů odrazí. To vše – uvádí Thúkýdidés – byly přirozené reakce na změnu vlastního postavení. Jak by si Athéňané mohli nemyslet, že se jejich zájmům musí přiznat větší váha? Jak by mohli neočekávat, že budou mít při řešení sporů větší vliv?

Stejně tak ale – vysvětluje Thúkýdidés – bylo přirozené, že Spartané považovali athénské nároky za projev nerozumu, a dokonce

nevědku. Kdo – ptali se právem – Athénám zajistil bezpečnostní rámec, díky němuž mohly vzkvétat? Zatímco se nadýmaly pocitem vlastního významu a vznášely nárok na větší vliv a rozhodovací pravomoci, Sparta odpovídala znejistěním, obavami a odhodláním bránit status quo.

Podobnou dynamiku lze odhalit v mnoha jiných prostředích včetně rodinných vazeb. Co musíme očekávat, když dospívající mladý muž začne tu a tam zastíňovat staršího sourozence nebo přímo vlastního otce? Má se rozdělení ložnic, skříní a místa u stolu upravit tak, aby kromě věku odráželo i tělesnou velikost? U živočišných druhů, u nichž dominuje alfa samec, například u goril, se vždy současně s tím, jak potenciální nástupce roste a sílí, připravují hlava smečky a uchazeč o nástupnictví k boji. A když v průmyslové branži dojde k tomu, že prudké technologické změny umožní nově se vzímající firmám typu Apple, Google nebo Uber vniknout do nových odbytových oblastí, důsledkem je často vypjatá konkurence, která etablované firmy typu Hewlett-Packard či Microsoft nebo tradiční taxikáře staví před dilema: buď se adaptovat a přizpůsobit vlastní obchodní model, nebo zaniknout.

Thúkýdidovou pastí se mívá přirozené a nevyhnutelné narušení poměrů, k němuž dojde, kdykoli vzímající se ohnisko moci hrozí vytlačení dominantního ohniska. K tomu může dojít v libovolné sféře, avšak na poli mezinárodních vztahů to má nejhroživější důsledky. Neboť stejně jako historicky první příklad Thúkýdidovy pasti vyústil ve střet, který srazil antické Řecko na kolena, i diplomacie následných tisíciletí se odehrávala v hrozivém stínu tohoto fenoménu. Dnes přivádí obě velké mocnosti současného světa na cestu směřující ke kataklyzmatu, po kterém žádná ze stran netouží, ale možná se mu nebudou schopny vyhnout.

Jsou Spojené státy a Čína předurčeny k válce?

Rozmach Číny s sebou nese rychlý a co do rozsahu historicky zcela nevidaný posun globální mocenské rovnováhy. Pomyslná firma jménem USA zajišťovala v letech hned po druhé světové válce 50 procent globální ekonomiky, zatímco v roce 1980 už tento podíl dosahoval jen 22 procent a po třech desetiletích dvouciferného hospodářského růstu Číny poklesl na současných 16 procent. Při zachování nynějších trendů se podíl USA na globální hospodářské produkci za dalších třicet let sníží na pouhých 11 procent. Za totéž období se čínský podíl na globální ekonomice prudce vznesl ze 2 procent roku 1980 přes 18 procent roku 2016 na 30 procent roku 2040.

Díky ekonomickému vývoji se Čína mění v impozantního politického a vojenského konkurenta. Když Spojené státy v období studené války neobratně reagovaly na sovětské provokace, objevil se v Pentagonu nápis, který hlásal: „Kdybychom se někdy ocitli před skutečným nepřítelem, jsme v kaši.“ Čína je vážný potenciální nepřítel.

Možnost, že by se USA s Čínou ocitly ve válce, se zdá nepravděpodobná a byla by velmi nerozumná. Přípomínky stoletého výročí první světové války nám však ukázaly, že člověk je schopen i velkých pošetilostí. Když se tvrdí, že americko-čínská válka je „nepředstavitelná“, vypovídá se tím něco o možnostech skutečného světa? Nebo je řeč jen o mezích našich mentálních schopností?

Kam oko dohlédne, vznáší se nad světovým uspořádáním klíčová otázka, zda se Čína a Spojené státy dokážou vyhnout Thúkýdiově pasti. Většinou takovému poměřování sil skončilo špatně. K tomu, že významná vzrůstající se mocnost ohrozila postavení dominantní mocnosti, došlo za období posledních pěti set let šestnáctkrát a ve dvanácti případech situace vedla k válce. Ona čtveřice případů, kdy k válečnému střetu nedošlo, nastala, pokud ze strany etablovaného vládce i jeho vyzyvatele došlo k ohromným a bolestivým adaptacím postojů i reálného počínání.

I Spojené státy a Čína se mohou válce vyhnout, ale jedině tehdy, pokud si dokážou vstřípat dvě obtížné pravdy. Za první: při zachování současné trajektorie *je válka mezi USA a Čínou během několika následujících desetiletí nejenom možná, ale i mnohem pravděpodobnější, než se dnes uznává*. Z historického pohledu platí obecně, že válka je pravděpodobnější než zachování míru – a podceňováním rizika hrozbu jen zvyšujeme. Pokud vedení v Pekingu a Washingtonu setrvá v počinání, na které si navyklo za posledních deset let, pak USA a Čína takřka nepochybně spějí k válce. Za druhé: *válka není nevyhnutelná*. Historie ukazuje, že dominantní velmoci mohou své vztahy s rivaly – dokonce i s rivaly, u nichž hrozí, že je předstihnou – regulovat tak, aby k válce nedošlo. Popis těchto úspěchů i nezdarů je pro dnešní státníky zdrojem mnohých poučení. Jak poznamenal George Santayana, jen ti, kdo se o dějiny nezajímají, jsou odsouzeni je zopakovat.

Následující kapitoly popisují zdroje Thúkýdidovy pasti, analyzují její dynamiku a vysvětlují, jaké má důsledky pro dnešní soutěž mezi USA a Čínou. První část knihy podává stručné shrnutí rozmachu Číny. To, že Čína roste, ví každý, ale málokdo chápe rozsah tohoto růstu a jeho důsledky. Řečeno parafrází někdejšího výroku Václava Havla, stalo se to všechno tak rychle, že jsme se ani nestačili divit.

Druhá část knihy zasazuje současný vývoj americko-čínských vztahů do širšího historického kontextu. To nám jednak pomáhá rozumět současnému dění, jednak nám to skýtá náznaky, kam vývoj směřuje. Podaný přehled sahá do minulosti vzdálené dva a půl tisíce let, až do doby, kdy rychlý rozmach Athén šokoval dominantní válečnickou Spartu a vedl k peloponnéské válce. Nejvýznamnější příklady z období posledních pěti set let nám také dávají představu o tom, jak se může pod vlivem napětí mezi stoupající a panující mocnostmi rozložení sil zvrhnout ve válečný střet. Každého by měla zarazit a přimět k zamyšlení historická analogie, která má ke dnes panující nevraživosti zvláště blízko, totiž vzdor Německa vůči britskému globálnímu impériu v období před první světovou válkou.

Třetí část knihy si klade otázku, zda máme současné trendy v americko-čínských vztazích chápat jako znaky blížící se bouře

podobných rozměrů. Každodenní novinové zprávy o „agresivním“ počínání Číny a neochotě akceptovat „mezinárodní systém pravidel“, jak jej Amerika nastolila po druhé světové válce, líčí incidenty a náhodné střety, které připomínají rok 1914. Zároveň je namísto předepsat si řádnou dávku sebereflexe. Kdyby Čína byla „stejná jako my“, tedy stejná, jako byly Spojené státy, když počátkem 20. století vpadly na mezinárodní scénu v pevném přesvědčení, že následujících sto let má představovat americkou éru, byla by vzájemná rivalita ještě vyhrocenější a vyhnout se válce by bylo ještě obtížnější. Kdyby se Čína skutečně ubírala v amerických stopách, pak by čínská vojska prosazovala vůli Pekingu od Mongolska po Austrálii, stejně jako si Theodore Roosevelt přetvořil „naši polokouli“ tak, aby vyhovovalo jeho zájmům.

Oproti dráze, kterou se při vyšvihnutí na první místo ubíraly Spojené státy, se Čína vydala po jiné trajektorii. Přesto můžeme u mnoha aspektů rozmachu Číny vnímat jistou podobnost. Co vlastně Čína prezidenta Si Ťin-pchinga chce? Jednou větou: vrátit Číně její velikost. Nejvyšší i nejnižší ambicí více než miliardy čínských občanů je zajistit své vlasti bohatství i moc. Jejich cílem je Čína tak bohatá a tak mocná, že ostatním národům nezbude nic jiného než uznat její zájmy a vzdát jí respekt, jaký zasluhuje. Už sám dosah a ambicióznost tohoto „čínského snu“ by nás měla zbavit veškerých iluzí o tom, že se Čína stane „zodpovědným akcionářem“ a spor mezi Čínou a USA se přirozeně utlumí. Zvláště zřetelně to platí, přihlédneme-li ke „střetu civilizací“, jak o něm hovoří můj bývalý kolega Sam Huntington, tedy k historické křížovatce, na níž se sblížení obou mocností vzhledem k zásadní odlišnosti čínských a amerických hodnot jeví jako ještě přeludnější.

I když se však překonání současných rivalit jeví jako těžko předvídatelné, ozbrojený konflikt se zdá daleko. Je to tak doopravdy? Faktem naopak je, že cesty vedoucí k válce jsou mnohem rozmanitější, snadněji představitelné, a dokonce mnohdy všednější, než se člověku chce věřit. Konfrontací v Jihočínském moři, Východočínském moři nebo kyberprostoru počínaje a spirálou vymknuvšího se obchodního konfliktu konče je až děsivě snadné načrtnout scénáře, jež

končí vzájemným zabíjením amerických a čínských vojáků. Žádný z nich sice nepůsobí zvlášť pravděpodobně, ale když si vzpomene-me na nezamýšlené důsledky zavraždění habsburského arcivévody nebo Chruščovova jaderného dobrodružství na Kubě, připomene nám to, jak těsná mezera dělí události „zcela vyloučené“ od pouze „nepravděpodobných“.

Čtvrtá část knihy pak vysvětluje, proč válka *není* nevyhnutelná. Většina politických analytiků či komentátorů i běžná veřejnost se k možnosti válečného konfliktu staví s naivní lhostejností, fatalisté naopak mají za to, že se jakási nevladatelná síla rychle blíží k nehybnému objektu. Jedna i druhá strana se mýlí. Když se vedení obou zemí pustí do studia úspěchů a nezdarů minulosti, odhalí se jim bohatý zdroj indicií a na jejich základě lze zformulovat strategii, s jejíž pomocí mohou obě země i bez války realizovat všechny své životní zájmy.

Když se pět tisíc let stará civilizace čítající 1,4 miliardy lidí vrací na výsluní, nejedná se o „problém“, který bychom měli prostě „vyřešit“. Jedná se o *dlouhodobý stav*, o situaci, s níž se bude potýkat nejméně celá jedna generace. A má-li tato snaha dojít úspěchu, bude to vyžadovat cosi podstatnějšího než jen nová hesla, častější prezidentské schůzky a nová jednání ministerských pracovních skupin. Máme-li vzájemný vztah obou velmocí ukormidlovat i bez války, bude to den za dnem a týden za týdnem vyžadovat od obou vlád soustředěnou pozornost na nejvyšší úrovni. Bude nutné projevit hluboké vzájemné porozumění, jaké bylo možno naposledy pozorovat během rozhovorů Henryho Kissingera a Čou En-laje při obnovení americko-čínských vzájemných vztahů v sedmdesátých letech. A především to bude vyžadovat radikálnější proměnu postojů i reálných skutků ze strany vedení i veřejnosti, než o jakou se zatím kdokoli pokusil. Máme-li uniknout čelistem Thúkýdidovy pasti, musíme být připraveni promýšlet nemyslitelné a představovat si nepředstavitelné. Nemá-li sklapnout Thúkýdidova past, bude v tomto případě nutné ohnout oblouk historie.

Část první

Vzestup Číny

Kapitola první

„Největší hráč v dějinách světa“

Nemáte potuchy, co jsou Athéňané za lidi. Neustále vymýšlejí nové plány a rychle je uskutečňují. Vytvoří si plán, a pokud se zdaří, je ten výsledek jako nic v porovnání s tím, co udělají poté.

— Thúkýdídés, proslav korintského vyslance před spartským shromážděním, 432 př. n. l.

Nechte Čínu spát, protože až se probudí, otřese to světem.

— Napoleon, 1817

Krátce poté, co se David Petraeus stal v září 2011 ředitelem CIA, odebral jsem se nejúspěšnějšího žijícího generála navštívit v kanceláři ve virginském Langley. Známe se od osmdesátých let, kdy se připravoval na doktorát na Princetonu a já na Harvardu řídil John F. Kennedy School of Government. Zůstali jsme v kontaktu, zatímco stoupal po hodnostním žebříčku americké armády a já pokračoval v akademické práci s několika výpomocemi na ministerstvu obrany. Po pár úvodních větách věnovaných jeho nové funkci jsem se Davida zeptal, jestli mu už staří praktici z CIA začali zpřístupňovat slavné tajné „klenotnice“, tedy složky obsahující ta největší a nejpřísněji střežená tajemství americké vlády. Usmál se a odpověděl: „To si piš.“ Pak ale vyčkával, co řeknu dál.

Já se po krátké pauze zeptal, co už ví o kontaktních osobách v „hlubokém spánku“, tedy o lidech, se kterými sice CIA navázala vztah, ale jejich hlavním úkolem v podstatě je vést v dané zemi úspěšný život a dopodrobna se seznámit s její kulturou, obyvatelstvem a vládou. Příslib agentury zní, že jim různými zvenčí neodhalitelnými způsoby vypomůže s profesním uplatněním, a oplátkou chce pouze tolik, aby na požádání – a může to být jen jednou dvakrát za deset let – zaslali rozmyšlené a upřímně zformulované postřehy ohledně toho, co se v dané zemi děje a k čemu nejspíš dojde v budoucnu.

V tu chvíli už se ke mně David nakláněl přes stůl a já otevíral hlášení člověka, jehož pronikavé a prozíravé pochopení situace bylo pro Washington ideální oporou, pokud by měl úspěšně reagovat na největší geopolitickou výzvu naší doby. Jak jsem novému řediteli řekl, dotýčný jedinec dosáhl naprosto nepředvídatelných osobních úspěchů, současně měl příležitost zblízka pozorovat čínské otrěsy – velkým skokem a kulturní revolucí šedesátých let počínaje a Teng Siao-pchingovým nastolením kapitalistického kurzu konče –, a dokonce navázal seriózní pracovní vztahy s mnoha členy čínského vedení včetně budoucího čínského prezidenta Si Ťin-pchinga.

Začal jsem předčítat první okruh otázek, kterým padesátistránkový dotazník začínal:

- Hodlá současné vedení Číny vážně usilovat o to, aby Čína v dohledné budoucnosti předběhla Spojené státy, pokud jde o vliv na asijské země, a stala se na tomto kontinentu nejsilnější mocností?
- Jakou strategii sleduje Čína při pronikání na první místo?
- Jaké hlavní překážky Číně v realizaci zvolené strategie brání?
- Je pravděpodobné, že Čína stanoveného cíle dosáhne?
- Pokud ano, jaké to bude mít důsledky pro její asijské sousedy a pro Spojené státy?
- Je konflikt mezi Čínou a USA nevyhnutelný?

Dotýčná kontaktní osoba podala na tyto i mnohé další otázky nedoceňitelné odpovědi. Poodhalila skryté úvahy čínského vedení. Strážlivě

odhadla riziko možného budoucího silového střetu mezi oběma zeměmi. A poskytla zpravodajské informace, o něž se bylo možné aktivně opřít, informace, s jejichž pomocí by bylo možné zkusit zabránit nepředstavitelnému.

Li Kuang-jao samozřejmě nebyl žádný špion. Mozkem, srdcem i duší patřil Singapuru. Avšak tento státník, zesnulý roku 2015, byl hlubokou studnicí moudrosti, všem na očích, a přitom skrytou. Hlášení, které jsem Davidovi poskytl, bylo ukázkou z knihy *Li Kuang-jao. Postřehy mistra o Číně, Spojených státech a světě*, kterou jsem vydal v roce 2013 ve spolupráci s Robertem Blackwillem a Alim Wynem. Jakožto zakladatel a dlouhá léta prezident drobného městského státu Li proměnil malou, chudou a zcela irelevantní rybářskou vesnici v moderní megapoli. Jakožto etnický Číňan s titulem z Cambridge byl ztělesněním splynutí konfucianismu s hodnotami vyšších britských vrstev. A až do své smrti v roce 2015 byl také nepochybně vůbec nejlepším externím pozorovatelem Číny.

Jeho postřehy o dění v Číně i ve světě z něj učinily žádaného strategického poradce prezidentů a předsedů vlád na všech světadílech včetně všech amerických prezidentů od Richarda Nixona po Baracka Obamu. V jeho pronikavém pochopení Číny se neodrážel jen „unikátní smysl pro strategii“,¹ jehož si cenil Henry Kissinger, ale také intenzivně pocítovaná potřeba dozvědět se o tomto spícím obrovi co nejvíce. V éře Maova agrárního marxismu sice hospodářská a politická moc Číny nebyla tak zjevná jako dnes, přesto země představovala kolos, v jehož stínu si ostrovní státeček hledal světlo k přežití. Li jako jeden z prvních pochopil skutečnou povahu Číny – a také její plný potenciál.

K tomu přistupoval ten jedinečný fakt, že zatímco Li pozoroval Čínu a její vedení, oni zkoumali jeho a jeho zemi. Když koncem sedmdesátých let začal Teng uvažovat, jak Čínu přimět k rychlému přechodu na tržní ekonomiku, považovalo čínské vedení Singapur za laboratoř nejenom hospodářského, ale i politického vývoje. Li strávil tisíce hodin v osobních rozhovorech s čínskými prezidenty,

1/ Předmluva Henryho Kissingera k *Lee Kuan Yew*, str. ix.

premiéry, ministry a dalšími vlivnými funkcionáři „severního souseda“.² Všichni vrcholní představitelé Číny od Teng Siao-pchinga po Si Ťin-pchinga ho označili za svého „učitele“, což je v čínské kultuře výraz vrcholné úcty.

Hlavní poučení, které jsem novému řediteli CIA z Liových odpovědí předal, se týká otázky, která je při pohledu na trajektorii čínského vývoje nejhroživější. Jaký má dramatická transformace Číny význam pro globální mocenskou rovnováhu? Li odpověděl emfaticky: „Čína mění globální rovnováhu do té míry, že svět musí najít rovnováhu novou. Není možné se tvářit, že to je prostě jen další velký hráč. *Toto je největší hráč v dějinách světa.*“³

Mohly by se Spojené státy ocitnout na druhém místě?

Na Harvardově univerzitě vyučuji předmět věnovaný problematice národní bezpečnosti a přednášku o Číně vždy zahajuji krátkým kvízem. V první otázce po studentech chci, aby srovnali Čínu a USA ve stavu k roku 1980 se současnými pozicemi obou zemí. Studenti jsou z dosažených zjištění stále v šoku. Pohled na tabulku s údaji z roku 2015 nejspíš objasní, proč tomu tak je.

V rozmezí jediné generace došlo k tomu, že se země, kterou mezinárodní žebříčky zprvu vůbec neregistrovaly, vyšvihla na vrchol. V roce 1980 činil hrubý domácí produkt (HDP) Číny méně než 300 miliard dolarů; v roce 2015 už to bylo 11 bilionů dolarů a při

2/ Od roku 1976 až do své smrti navštívil Li Čínu 33krát. Singapur pak pouze v rozmezí let 1990–2011 s cílem podrobně se seznámit s vnitřním fungováním země navštívilo přibližně 22 000 čínských funkcionářů. Viz Buckley, „In Lee Kuan Yew, China Saw a Leader to Emulate“.

3/ Allison, Blackwill, Wyne, *Lee Kuan Yew*, str. 42.

1. „NEJVĚTŠÍ HRÁČ V DĚJINÁCH SVĚTA“

Čínská ekonomika v poměru k ekonomice USA

	1980	2015
HDP	7%	61%
Dovoz	8%	73%
Vývoz	8%	151%
Měnové rezervy	16%	3140%

Údaje v přepočtu na americké dolary. Zdroj: Světová banka.

přepočtu podle tržních směnných kurzů se jedná o druhou největší ekonomiku na světě. V roce 1980 obchodovala Čína s vnějším světem v objemu necelých 40 miliard dolarů; do roku 2015 tato částka vzrostla stokrát, na 4 biliony.⁴ Počínaje rokem 2008 byl *přírůstek* čínského HDP za každé dva roky větší než celá indická ekonomika.⁵ Dokonce i v roce 2015, kdy byl její růst relativně nižší, vytvořila čínská ekonomika za každých šestnáct týdnů jedno nové Řecko a za každých pětadvacet týdnů nový Izrael.

V období nevídaného rozmachu v letech 1860–1913, kdy Spojené státy šokovaly evropské metropole tím, že předstihly Velkou Británii a staly se největší ekonomikou světa, dosahovaly USA v průměru čtyřprocentního ročního růstu.⁶ Čínská ekonomika počínaje rokem 1980 roste o deset procent ročně. Podle „pravidla dvaasedmdesáti“ – vydělíte číslo 72 výší ročního růstu a zjistíte, za jak dlouho se

4/ Viz World Bank, „Merchandise Imports (Current US\$)“; World Bank, „Merchandise Exports (Current US\$)“.

5/ Ano, skutečně: Čína každé dva roky navyšuje své HDP přibližně o ekvivalent ekonomiky Indie. Například v roce 2012 měla Čína HDP ve výši 8,6 bilionu dolarů a v roce 2014 ve výši 10,6 bilionu dolarů. Za tyto dva roky tedy Čína navýšila své HDP přibližně o dva biliony dolarů. HDP Indie pak v roce 2012 byl 1,8 bilionu dolarů, v roce 2013 1,9 bilionu dolarů a v roce 2014 2 biliony dolarů. Údaje o HDP (v amerických dolarech při současných cenách) čerpám z World Economic Outlook Database, vedené Mezinárodním měnovým fondem.

6/ Vypočteno na základě údajů o historickém růstu HDP podle Angus Maddison Project. Viz „GDP Levels in Western Offshoots, 1500–1899“, v: Angus Maddison, *The World Economy*, str. 462, 463.

daná ekonomika nebo investice zdvojnásobí – se čínská ekonomika zdvojnásobila každých sedm let.

Pokud máme pochopit, jak nevidaný fenomén to je, musíme použít delší časovou škálu. V 18. století podnítila Velká Británie průmyslovou revoluci a ta vedla ke zrodu moderního světa, jak jej známe dnes. V roce 1776 Adam Smith vydal *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů* ve snaze vysvětlit, jak tržní kapitalismus po tisícileté éře bídy vytváří nové statky a novou střední třídu. Sedmnáct let nato dorazil do Číny vyslanec krále Jiřího III. (téhož „pomateného krále Jiřího“, který prohrál revoluční válku se Spojenými státy) a navrhl navázání bilaterálních vztahů. Britští dělníci byli v té době neskonale produktivnější než jejich čínské protějšky.⁷ Číňané byli početný národ, a to již mnoho set let, ale byli chudí. Čínský pracovník po celodenní dřině vytvořil sotva dost na to, aby uživil sebe a svou rodinu; státu tak zbývala jen malá nadhodnota na žold vojákům nebo na investice do výzbroje, například do námořnictva (které čínští císařové po čtyři tisíce let – jen s jednou padesátiletou výjimkou – zcela opomíjeli), s jehož pomocí by země mohla šířit zář své moci i mimo vlastní území. Dnes vykazuje čínská pracovní síla oproti americkému protějšku čtvrtinovou produktivitu. Pokud v rozmezí následujících deseti či dvaceti let dosáhnou Číňané poloviční produktivity Američanů, bude čínská ekonomika dvojnásobkem americké, a pokud se Američanům produktivitou vyrovnají, bude čínská ekonomika ve srovnání s americkou čtyřikrát větší.

Tyto elementární propočty představují zásadní problém pro

7/ Pro tento rozdíl v produktivitě je řada příkladů. Britové dosáhli v produkci příze 66krát vyšší produktivity využitím Hargreavesovy *spinning jenny*, což byla klíčová dobová inovace, po které Číňané nesáhli. Viz Mokyr, *The Lever of Riches*, str. 221. Produktivita Nizozemců při výrobě tkanin, v dané době srovnatelná s produktivitou Britů, byla šestkrát vyšší než produktivita nejrozvinutějšího regionu Číny, delty řeky Jang-c'-ťiang. Viz Li, Luiten van Zanden, „Before the Great Divergence?“, str. 972. Navíc byla válečná kapacita kolem roku 1800 v západních zemích pětikrát vyšší než v zemích Východu, což – tvrdí Ian Morris – „má podstatnou souvislost s tím, proč britské síly ve čtyřicátých letech 19. století tak snadno smetly čínská vojska“. Viz Morris, *Why the West Rules – for Now*, str. 496, 634–635.

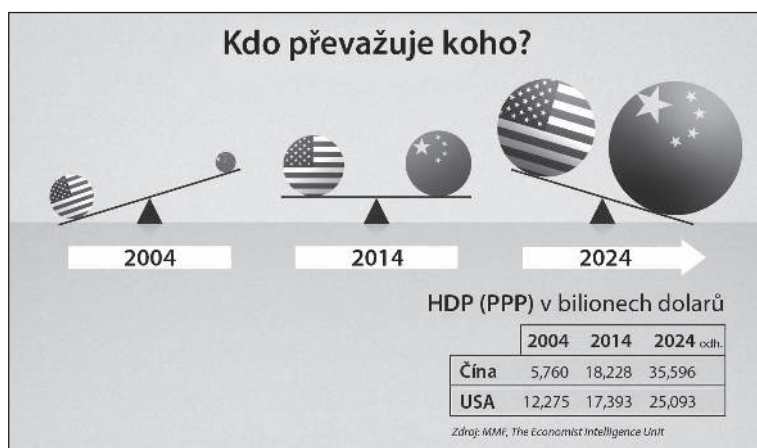
jakoukoli snahu Washingtonu „vyvážit“ vzrůstající váhu Číny. Ministryně zahraničí Hillary Clintonová v roce 2011 s velkou pompou vyhlásila zásadní „obrat“ americké zahraniční politiky, spočívající v tom, že Washington přesune pozornost a materiální zdroje ze Středního východu do Asie.⁸ Slovy prezidenta Obamy: „Po období deseti let, kdy jsme vedli dvě války, jež si vyžádaly mnoho prostředků i krve, obrací se Spojené státy pozornost k ohromnému potenciálu asijsko-tichomořské oblasti.“⁹ Prezident slíbil, že v regionu navýší americkou diplomatickou, hospodářskou a vojenskou přítomnost, a projevil odhodlání stát se protiváhou regionálního vlivu vzrůstající se Číny. Toto „obnovení rovnováhy“ prezident Obama prezentoval jako jeden z hlavních zahraničněpolitických úspěchů své administrativy.

Řízením iniciativy byl pověřen tehdejší tajemník ministryně zahraničí Kurt Campbell a v knize z roku 2016 nazvané *Obrat. Budoucnost americké diplomacie v Asii* předkládá pečlivě zformulovanou argumentaci pro názor, že „velké obnovení rovnováhy“ není pouhou aspirací. Přes veškerou snahu ale není schopen předložit žádné přesvědčivé statistické údaje, které by jeho tezi dokazovaly. Údajný přesun pozornosti se nijak neprojevil v množství času, který problematice věnuje prezident, času, který jí je věnován na schůzích hlavních a vedlejších členů Národní rady pro bezpečnost, délce osobních jednání s představiteli regionu, délce přeletů, počtu kotvících lodí nebo rozpočtově přidělených částkách. Dodnes neukončené války v Iráku a Afghánistánu a navazující nové konflikty na území Sýrie a takzvaného Islámského státu v širokém pásmu Středního východu nadále vznášejí monopolní nárok, pokud jde o zacílení americké zahraniční politiky i prezidentův osobní program. Jak vzpomínal jeden zaměstnanec Obamovy administrativy: „Žádný odklon od Středního východu jsme nikdy nepocítili. Asi 80 procent velkých schůzí Národní rady pro bezpečnost se soustředilo na Střední východ.“¹⁰

8/ Clintonová, „America’s Pacific Century“.

9/ „Remarks by President Obama to the Australian Parliament“, 17. listopadu 2011.

10/ „A Dangerous Modesty“.

I kdyby ale pozornost Spojených států nebyla upoutána jinde, stejně by Washington těžko mohl odolávat zákonům ekonomické gravitace. Porovnejme si relativní váhu americké a čínské ekonomiky, jako by se jednalo o dvojici závaží na protilehlých stranách houpačky. Závěr, který ze srovnání plyne, je velmi bolestný a zcela evidentní. Američané diskutují o tom, jestli mají méně došlapovat na levou nohu (Střední východ) a silněji došlápnout na pravou (Asie). Mezitím ale Čína roste a roste – třikrát rychleji než USA. Americká strana houpačky se proto zdvihla do té míry, že obě nohy budou brzy bimbat ve vzduchu.

To vše tvoří podtext úvodní otázky mého studentského kvízu. Druhá otázka pak strhne z očí další závoj iluzí. Ptám se posluchačů: Kdy se může *reálně* stát, že se Spojené státy ocitnou na druhém místě? Ve kterém roce může dojít k tomu, že Čína předstihne USA a stane se největším trhem s automobily, s luxusním zbožím nebo prostě největší ekonomikou na světě?

Většina studentů ohromeně strne, když se dozvědí, že podle většiny indikátorů Čína předstihla Spojené státy *už dnes*. Coby největší výrobce lodí, oceli, hliníku, nábytku, oděvů, tkanin, mobilních telefonů a počítačů se stala centrem světové produkce.¹¹ Ještě

11/ Wen, *The Making of an Economic Superpower*, str. 2.

víc studenty překvapí, že se Čína u většiny kategorií výrobků stala i největším světovým spotřebitelem. Amerika je sice kolébkou automobilu, ale Čína je dnes největším automobilovým producentem i největším trhem s auty. Čínští spotřebitelé si v roce 2015 pořídili dvacet milionů aut – o tři miliony víc, než kolik se jich prodalo v USA.¹² Stejně tak je Čína největším trhem s mobilními telefony, uskuteční se zde největší objem internetových obchodů a v zemi žije největší počet uživatelů internetu.¹³ Čína stojí na prvním místě v importu oleje, spotřebě energie i instalaci solárních panelů.¹⁴ Možná nejvíce zdrcujícím zjištěním pro americké sebevědomí ale asi je, že i v roce 2016 (stejně jako ve všech letech počínaje finanční krizí roku 2008) se Čína udržela na pozici hlavního motoru globálního ekonomického růstu.¹⁵

Ale to je přece vyloučeno!

Pro Američany vyrůstající ve světě, ve kterém Spojené státy byly *number one* – a to jsou všichni Američané zhruba od roku 1870 –, je nepředstavitelné, že by Čína mohla Ameriku z pozice největší světové ekonomiky vystrnadit. Ve Spojených státech je rozšířená představa, že ekonomické prvenství představuje jakési nezcizitelné právo, které se stalo přímo součástí národní identity.

Lpění Ameriky na vlastním světovém prvenství pomáhá objasnit,

12/ Viz „International Car Sales Outlook“.

13/ Viz „As China’s Smartphone Market Matures, Higher-Priced Handsets Are on the Rise“; Hoffmann, Lannes, „China’s E-commerce Prize“; McKirdy, „China’s Online Users More Than Double Entire U.S. Population“.

14/ Dunnová, „China Is Now the World’s Largest Net Importer of Petroleum and Other Liquid Fuels“; Enerdata, „Global Energy Statistical Yearbook 2016“; Martin, „China Is on an Epic Solar Power Binge“.

15/ Roach, „Why China Is Central to Global Growth“.

proč v roce 2014 propukl ve Washingtonu na schůzi Mezinárodního měnového fondu a Světové banky takový poprask, když MMF vydal každoroční zprávu o globální ekonomice. Tisk přišel s titulkem: „Amerika je teď číslo 2.“ Řečeno halasným sloganem webové stránky MarketWatch: „Ať se to podá, jak chce, příjemné to nebude, takže teď to prostě řeknu: už nejsme na prvním místě.“¹⁶ Střízlivější shrnutí závěrů MMF nabídly *The Financial Times*: „Je to úředně venku: podle odhadů MMF měla ekonomika USA v roce 2014 objem 17,4 bilionu dolarů, Číny 17,6 bilionu.“ K tomu list dodal, že „ještě v roce 2005 nedosahoval objem čínské ekonomiky ani poloviny americké. V roce 2019 bude podle odhadu MMF o 20 % větší.“¹⁷

MMF měřil čínské HDP pomocí parity kupní síly (PPP), což je standard dnes využívaný ve všech významných mezinárodních institucích, k jejichž úkolům patří vzájemné porovnávání národních ekonomik. Jak uvedla CIA, PPP „poskytuje nejlepší dostupné východisko k porovnání ekonomické síly a blahobytu různých zemí“. MMF vysvětluje: „Tržní kurzy jsou kolísavější a při jejich využívání může dojít k zásadním výkyvům v agregátních údajích o růstu i přesto, že tempo růstu jednotlivých zemí je stabilní. Za lepší míru celkového blahobytu je obecně považována PPP.“¹⁸ Pokud měříme paritou kupní síly, Čína už předstihla Spojené státy a tvoří přibližně 18 procent světového HDP – oproti dvěma procentům v roce 1980.¹⁹

V kruzích, v nichž se na americké hospodářské prvenství přisahalá se zbožnou úctou, podnítilo prohlášení MMF energické pátrání po statistikách, podle kterých USA přece jen zůstávají na prvním místě. Sem patří HDP v přepočtu na hlavu, lepší započtení kvality života a blahobytu a nová zpřesňující vysvětlení pro dříve užívaný

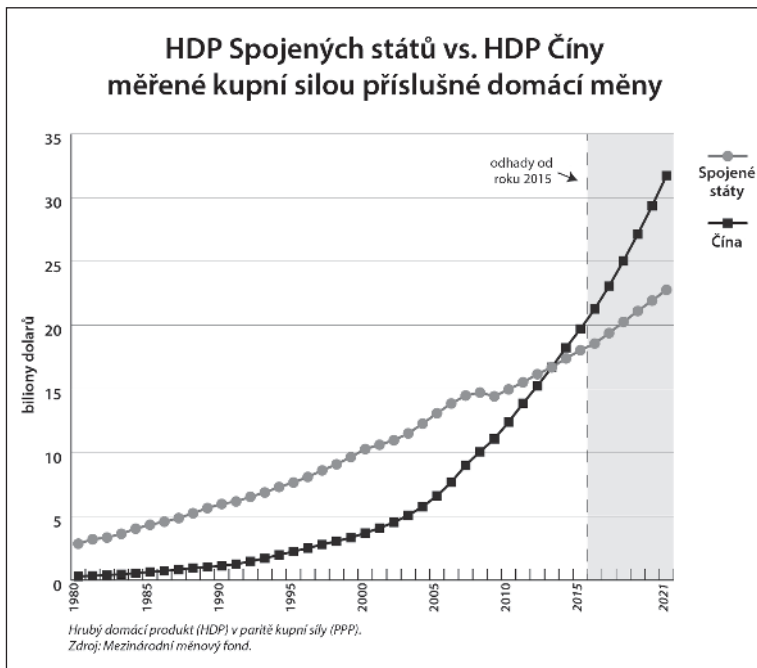
16/ Arends, „It's Official. America Is Now No. 2“.

17/ Giles, „The New World Economy in Four Charts“.

18/ Viz popis PPP v metodologii GDP v „Definitions and Notes“; Callen, „PPP Versus the Market. Which Weight Matters?“.

19/ Mezinárodní měnový fond, World Economic Outlook Database.

1. „NEJVĚTŠÍ HRÁČ V DĚJINÁCH SVĚTA“

standard, který měřil HDP pomocí tržních směnných kurzů.²⁰ Jelikož s tím mnoho mých ctěných kolegů nesouhlasí, požádal jsem nejvýznamnějšího akademicky etablovaného centrálního bankéře na světě, bývalého profesora MIT Stanleyho Fischera, aby mi sdělil, jak podle jeho názoru správně poměřovat americkou a čínskou ekonomiku. Fischer je autorem standardní učebnice makroekonomie, po jistou dobu řídil izraelskou centrální banku a v současnosti je zástupcem ředitele amerického Fedu. Mezi jeho bývalé studenty patří někdejší ředitel americké centrální banky Ben Bernanke i šéf Evropské centrální banky Mario Draghi. Zkrátka – Stanley Fischer ví, o čem mluví. A podle jeho mínění je PPP opravdu nejlepším způsobem měření, a to nejen pro zjištění vzájemné ekonomické síly.

20/ Viz např. Worstall, „China’s Now the World Number One Economy and It Doesn’t Matter a Darn“; Frankel, „Sorry, but America Is Still No. 1, Even If China Is Bigger“.

„Při srovnávání velikosti národních ekonomik,“ řekl mi, „zvláště pokud jde o vyhodnocení relativního vojenského potenciálu, je pro první odhad nejlepším měřítkem PPP. Udává, kolik letadel, raket, lodí, námořníků, pilotů, dronů, základen a dalších vojensky využitelných objektů si daný stát může pořídít a kolik za ně zaplatí ve vlastní měně.“²¹ Autoritativní ročenka *The Military Balance*, kterou vydává Mezinárodní institut strategických studií, s tímto soudem souhlasí a dodává, že „argumenty pro využití PPP jsou nejpřesvědčivější u Číny a Ruska“.²²

V období, kdy vzniká tato kniha, se v komentářích západního tisku k čínské ekonomice vžil výraz „zpomalení“. Pokud prohledáme zprávy seriózních listů o čínské ekonomice za období 2013–2016, zjistíme, že nejčastějším deskriptivním termínem, jehož se pro dění v Číně užívá, je právě výraz „zpomalení“.²³ Málokdo si ale položí otázku: zpomalení *vůči komu*? Pro popis výkonu americké ekonomiky si tisk naopak pro totéž období oblíbil výraz „oživení“. Jenže zkuste srovnat čínské „zpomalení“ s americkým „oživením“. Zpomalila Čína přibližně na stejné tempo jako USA? O něco víc? Nebo o hodně víc?

Ano, od propuknutí finanční krize a velké recese roku 2008 čínská ekonomika opravdu zpomalila – z 10 procent v období 1998–2008

21/ Fischer pokračuje: „Je ale důležité si uvědomit, že se tu jedná jen o první odhad. Zvláště u zboží, se kterým se mezinárodně obchoduje, například u ropy, poskytují tržní směnné kurzy lepší měřítko. Ještě důležitější pak je fakt, že mimo základní hospodářskou kapacitu má na vojenský potenciál dané země vliv i mnoho jiných faktorů včetně politické únosnosti zdanění obyvatel a schopnosti převést prostředky na posílení své národněbezpečnostní pozice.“ Týž fakt zdůraznil ekonom Charles Kindleberger, když napsal: „To, zda lze, či nelze platit reparace, bude – s poměrně velkou tolerancí, pokud jde o jejich velikost, a s tím, že nasazení hrubé síly tu ponecháváme stranou – záviset na tom, zda na daný úkol příslušná země vynaloží soustavné a odhodlané úsilí. Smířit se s takovýmto závěrem není pro ekonomu snadné.“ Viz Kindleberger, *Manias, Panics, and Crashes*, str. 225, 226.

22/ International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2016*, str. 495.

23/ Slovní „shluk“ byl vygenerován databází Factiva s využitím všech titulků z listů *The New York Times*, *The Wall Street Journal* a *The Financial Times* od 25. října 2013 do 25. října 2016, přičemž v potaz bral slova „Čína“ a „růst“, „HDP“ nebo „ekonomika“.

na současných 6 až 7 procent v letech 2015 a 2016. Zatímco ale čínský hospodářský růst oproti tempu před propuknutím krize zpomalil přibližně o třetinu, globální hospodářský růst klesl skoro na polovinu. „Oživená“ americká ekonomika dosahuje za roky od velké recese každoročního růstu pouhých 2,1 procenta. Ekonomiky Evropské unie za totéž období každoročně rostou tempem 1,3 procenta a dál stagnují. Totéž platí o Japonsku, které za totéž období v průměru rostlo jen o 1,2 procenta.²⁴ Přes všechny řeči o čínském hospodářském zpomalení nespouštějte z paměti jeden vše zastíňující fakt: od propuknutí velké recese se 40 procent veškerého světového růstu uskutečnilo v jedné jediné zemi – v Číně.²⁵

Dá se Řím postavit za čtrnáct dní?

V osmdesátých letech byli američtí návštěvníci v Číně vzácností. Země se Západu „otevřela“ teprve nedávno, cestování bylo náročné a ti, kdo cestu přesto podnikli, našli prostředí jakoby vytržené z dávné minulosti: ohromnou agrární říši, nesrozumitelnou, neměnnou a spící. Nacházeli tu bambusové chýše, drolicí se paneláky a městské ulice nacpané výhradně houfy cyklistů oblečených do skoro identických halen ve stylu předsedy Maa. Návštěvníci Hongkongu, kteří se odvážili cesty přes hranici, nacházeli prázdné, vesničkami poseté pláně. Kamkoli se cizinec obrátil, viděl zdrcující bídu: 88 procent

24/ Pramenem údajů o růstu HDP je MMF. Obdobím od velké krize se míní roky 2010–2016. Údaje pro rok 2016 jsou odhady MMF z říjnové aktualizace Světové ekonomické databáze, kterou fond provozuje.

25/ Procentní podíl světového růstu, k němuž dochází v Číně, je spočten s využitím HDP, PPP (konstantní mezinárodní dolary roku 2011) z indikátorů světového vývoje Světové banky. Viz též Harrison, „The U. S. May Not Be an Engine of the World Economy for Long“. Harrison zdůrazňuje, že „Čína sama o sobě zajistila [v roce 2013] skoro třetinu světového růstu“.

z miliardy Číňanů bojovalo o holý život – jako tomu i před průmyslovou revolucí bylo po celá tisíciletí – s výdělkem nižším než dva dolary denně.²⁶

Kdysi prázdné ulice Pekingů jsou dnes přečpané šesti miliony automobilů. Při vzpomínce na tajnou diplomatickou misi, kterou v Číně podnikl počátkem sedmdesátých let, prohlásil tehdejší ministr zahraničí Henry Kissinger, jenž tehdy v otevření Číny Západu sehrál klíčovou roli: „Kdyby mi – při vzpomínce na Čínu roku 1971 – tehdy někdo ukázal obrázek toho, jak dnes vypadá Peking, a řekl mi, že Peking bude za pětadvacet let vyhlížet takhle, označil bych to za absolutně vyloučené.“²⁷ Z městečka Šen-čen je dnes megapolis čítající více než deset milionů obyvatel a ceny místních nemovitostí se mohou směle měřit se Silicon Valley. Jak se vyjádřil bývalý předseda australské vlády a pronikavý pozorovatel Číny Kevin Rudd, čínská civilizační exploze se ve výsledku rovná tomu, jako kdyby „anglická průmyslová revoluce a globální informační revoluce propukly zároveň a smršly se ze tří set let na třicet“.²⁸

Když si Američané nařikají, jak dlouho trvá stavba nebo oprava silnic, úřady jim s oblibou odpovídají běžným anglickým úslovím: „Řím se nedá postavit za den.“ Jenže k Číňanům tohle upozornění očividně nedolehlo. V roce 2005 se v Číně zastavěl plošný ekvivalent dnešního Říma *každých čtrnáct dní*.²⁹ V rozmezí let 2011–2013 Čína vyprodukovala i spotřebovala více cementu než Spojené státy za celé 20. století.³⁰ V roce 2011 postavila jedna čínská firma třicetipatrový mrakodrap za patnáct dnů. Tři roky nato jiná stavební firma

26/ Viz World Bank, „Poverty Headcount Ratio at \$1.90 a Day (2011 PPP) (% of Population)“.

27/ „Beijing to Cut Number of New Cars“; Shuli, Shuo, Shan, „Kissinger. China, U.S. Must Lead in Cooperation“.

28/ Rudd, „The West Isn't Ready for the Rise of China“.

29/ Osnos, *Age of Ambition*, str. 25.

30/ V rozmezí let 2011–2013 vyrobila Čína více cementu než Spojené státy za celé 20. století. Viz Anderlini, „Property Sector Slowdown Adds to China Fears“; viz Swansonová, „How China Used More Cement in 3 Years than the U. S. Did in the Entire 20th Century“.

vybudovala sedmapadesátipatrový mrakodrap za devatenáct dnů.³¹ V rozmezí pouhých patnácti let vznikly v Číně novostavby odpovídající veškeré současné zástavbě v celé Evropě.³²

Když komentátor deníku *The New York Times* Thomas Friedman poprvé spatřil „masivní a nádherně zařízené“ konferenční a výstavní centrum Mej-tiang v Tchien-tínu, kde se v roce 2010 konalo letní zasedání Světového ekonomického fóra, podle vlastního přiznání zalapal po dechu. Celý komplex vznikl za pouhých osm měsíců. Friedman tento výkon zaznamenal s úžasem, ale i jistým zděšením. Poblíž místa ve státě Maryland, kde bydlí, trvalo pracovníkům washingtonského metra skoro stejnou dobu, než na stanici zajistili opravu „dvou malinkatých eskalátorů, každého o jedenadvaceti stupních“.³³

Friedman ve své knize *Horký, zploštělý a přelidněný* věnuje celou jednu kapitolu snění o tom, jaké dalekosáhlé reformy by se v USA daly provést, kdyby se země „na den stala Čínou“.³⁴ Čína dnes v rozmezí jednotlivých hodin dělá totéž, co ve Spojených státech zabere roky. Každodenní připomínkou tohoto faktu mi je pohled na most přes řeku Charles, po kterém chodím ze své kanceláře na Harvard Kennedy School do sídla Harvard Business School. Jeho rekonstrukce, jež způsobuje prudká dopravní zdržení, trvá už *čtyři roky*. Naproti tomu Peking v listopadu 2015 vyměnil podstatně větší most San-jüan o váze 1300 tun za pouhých *čtyřicet tři hodin*.³⁵ V celkovém součtu Čína v rozmezí let 1996–2016 vybudovala asi 4,2 milionu kilometrů silnic, z toho 110 000 kilometrů dálnic, kterými propojila 95 % všech vesnic v zemi a vyšvihla se před USA se skoro padesátiprocentním náskokem na pozici země s nejrozsáhlejší dálniční sítí.³⁶

31/ Macguire, „The Chinese Firm That Can Build a Skyscraper in a Matter of Weeks“.

32/ Economist Intelligence Unit, „Building Rome in a Day. The Sustainability of China's Housing Boom“.

33/ Friedman, Mandelbaum, *That Used to Be Us*, str. 3, 4.

34/ Viz kapitolu Friedman, „Čínou na den (ale ne na dva)“, str. 419–444.

35/ Bennett, „Here's an Overpass in Beijing Being Replaced in Under Two Days“.

36/ Fortier, Wen, „The Visible Hand. The Role of Government in China's Long-Awaited Industrial Revolution“.

Čína za posledních deset let vybudovala nejrozsáhlejší síť vysokorychlostní železnice: 20 000 kilometrů kolejnic přenáší mezi městské pasažéry rychlostí až 290 kilometrů za hodinu. V USA by toto množství kolejí dosáhlo nadvakrát z New Yorku do Kalifornie a zpátky. Rychlostí 290 km/h by se dalo z newyorského hlavního nádraží Grand Central dostat na Union Station v hlavním městě Washingtonu za něco málo přes hodinu a z Bostonu do Washingtonu za dvě. Čína dnes má rozsáhlejší vysokorychlostní síť než celý zbytek světa dohromady.³⁷ V průběhu téže dekády se Kalifornie těžko potýkala s úkolem vybudovat jedinou vysokorychlostní linku o délce 840 kilometrů mezi Los Angeles a San Franciskem. Voliči sice projekt schválili v roce 2008, ale stát nedávno přiznal, že stavba bude dokončena až roku 2029 a celkové náklady dosáhnou 68 miliard dolarů – tedy s devítiletým zpožděním a o 35 miliard dolarů draž, než se původně slibovalo.³⁸ Tou dobou už Čína hodlá mít k dispozici dalších 25 000 kilometrů vysokorychlostních železničních linek.³⁹

Za všemi mrakodrapy, mosty a rychlovlaků ale leží mnohem zásadnější dopad rozmachu lidského potenciálu. O generaci dřív přežívalo devadesát ze stovky Číňanů na méně než dvou dolarech za den. Dnes totéž platí o méně než třech lidech ze sta.⁴⁰ Průměrný příjem v přepočtu na obyvatele stoupl ze 193 dolarů v roce 1980 na současných více než 8100 dolarů.⁴¹ Když prezident Světové banky Robert Zoellick v roce 2010 hodnotil plnění programu mileniálních cílů rozvoje, vyhlášeného OSN ve snaze zlepšit životní podmínky nejchudších lidí na Zemi, prohlásil přitom: „V rozmezí let 1981–2004

37/ Tamtéž.

38/ Viz Postrelková, „California Hits the Brakes on High-Speed Rail Fiasco“; „Taxpayers Could Pay Dearly for California’s High-Speed-Train Dreams“.

39/ Bingyang, Feng, „China to Build Out 45,000 km High-Speed Rail Network“.

40/ Viz World Bank, „Poverty Headcount Ratio at \$1.90 a Day“.

41/ Podle nejnovějších odhadů MMF z World Economic Outlook Database dosahoval čínský HDP v přepočtu na hlavu 8141 dolarů v roce 2015 a odhadem 8261 dolarů v roce 2016.

Čína vyzdvihla více než půl miliardy lidí z krajní bída. Zcela nepochybně se jedná o největší skok v překonání chudoby v dějinách.⁴²

Zlepšení blahobytu obyvatelstva se odráží také v oblasti vzdělání, zdravotní péče a podobných indikátorů. V roce 1949 byla průměrná očekávaná délka života třicet šest let a osm lidí z deseti neumělo číst ani psát. V roce 2014 byla očekávaná délka života více než dvojnásobná – sedmdesát šest let – a 95 procent obyvatelstva je gramotných.⁴³ Pokud Čína setrvá na současné trajektorii růstu, miliony lidí poznají během jediného života stonásobné zlepšení životních podmínek. Pokud vyjdeme z průměrného růstu v přepočtu na hlavu ve Spojených státech za posledních deset let, budou muset Američané na srovnatelné zlepšení životních podmínek čekat 740 let. Jak svým čtenářům opakovaně objasňuje týdeník *The Economist*, v celkovém součtu soukromého bohatství je dnes Asie poprvé v moderních dějinách bohatší než Evropa. A očekává se, že kolem roku 2020 Asie předstihne i Severní Ameriku – přičemž hlavním hnacím motorem akumulace bohatství (tedy celkového součtu finančních aktiv domácností) bude Čína.⁴⁴

Za dobu, která je na škále dějin pouhým okamžikem, Čína svým ekonomickým růstem pozvedla stamiliony lidí z chudoby a současně umožnila zrod unikátního množství milionářů a miliardářů. Podle jedné statistiky dosáhla Čína vůči Spojeným státům prvenství

42/ World Bank, „World Bank Group President Says China Offers Lessons in Helping the World Overcome Poverty“.

43/ K nárůstu střední délky života viz Bensonová, *China Since 1949*, str. 28; současné statistiky pro léta 1960–2014 viz World Bank, „Life Expectancy at Birth, Total (Years)“. K nárůstu gramotnosti viz Plafker, „China’s Long – but Uneven – March to Literacy“; současné statistiky pro léta 1982–2015 viz World Bank, „Adult Literacy Rate, Population 15+ Years, Both Sexes (%)“.

44/ *The Economist* s odkazem na výzkum, který provedla Boston Consulting Group, udává, že bohatství Asie má podle očekávání dosáhnout v roce 2020 výše 75 bilionů dolarů, zatímco bohatství Severní Ameriky bude činit 76 bilionů dolarů. Jak vysvětluje Boston Consulting Group: „Spojené státy zůstanou nejbohatší zemí na světě, avšak očekává se, že Severní Ameriku krátce po roce 2020 předstihne Asie s Tichomořím (včetně Japonska)“. Viz „The Wealth of Nations“; „Global Wealth 2016. Navigating the New Client Landscape“.

v množství miliardářů v roce 2015 a v současnosti přidává jednoho miliardáře týdně.⁴⁵ A přestože Číňané patří k nejagresivnějším spojivcům na světě – rodiny zpravidla spoří třicet procent disponibilního příjmu –, je těžké hádat, co by asi tak řekl Karl Marx, kdyby tušil, kolik čínských „komunistů“ dnes nosí značku Prada. Číňané v roce 2015 skoupili polovinu všeho luxusního zboží na světovém trhu.⁴⁶ Louis Vuitton, Chanel i Gucci dnes považují Číňany za své hlavní zákazníky. Nejvýše naceněné dražby aukčních síní Sotheby's a Christie's se dnes už nekonají v New Yorku a Londýně, ale v Pekingu a Šanghaji.

„Kmenová revoluce“

O generaci dřív byla Čína v mezinárodních žebříčcích vzdělání, vědeckého výzkumu, techniky a inovací skoro vždy na chvostu. Po dvou dekádách soustředěných investic do lidského kapitálu se ale stala globálním hráčem, který se dnes vyrovnává Spojeným státům a v některých parametrech je již předstihl.⁴⁷

Mezinárodně uznávaným zlatým standardem srovnávání edukační výkonnosti u středoškolských studentů je Program mezinárodního hodnocení studentů (PISA). Podle výsledků testu PISA z roku 2015 se Čína v oboru matematiky umístila na šestém místě, zatímco USA na devětáctém. Skóre Číny podstatně překonávalo průměr OECD, zatímco americké skóre za ním zřetelně zaostávalo. Dokonce

45/ Viz Frank, „China Has More Billionaires Than US. Report“; UBS/PwC, „Billionaires Report, 2016“. Podle této zprávy Čína zplodila v roce 2015 osmdesát nových miliardářů, což zhruba odpovídá počtu 1,5 nového miliardáře týdně.

46/ Horton, „When It Comes to Luxury, China Still Leads“.

47/ Index globální inovativnosti pro rok 2016 (The 2016 Global Innovation Index), vydaný Cornellovou univerzitou a Světovou organizací pro intelektuální vlastnictví, zařadil čínskou soustavu primárního a sekundárního vzdělání na čtvrté místo, soustavu v USA na třicáté deváté místo.

i nejméně hodnocený stát americké federace, tedy Massachusetts, by při samostatném hodnocení dosáhl pouze dvacátého místa – což je znatelný pokles oproti devátému místu z roku 2012 v předchozím kole testu.⁴⁸ Podle nejnovějšího srovnání studentů nastupujících na univerzitu, jež v oboru inženýrství a informatiky provedla Stanfordská univerzita, mají čínští absolventi středních škol před svými americkými protějšky co do schopnosti kritického uvažování náskok v rozsahu tří let studia.⁴⁹

V roce 2015 univerzita Čching-chua předstihla v žebříčku týdeníku *U. S. News & World Report* Massachusettský technologický institut (MIT) a stala se v oboru inženýrství nejlepší univerzitou na světě. V první desítce nejlepších inženýrských škol se umístily čtyři čínské a čtyři americké instituce.⁵⁰ V takzvaných „kmenových“ disciplínách – „kmen“ se anglicky řekne STEM a tato zkratka se používá pro obory přírodovědy, techniky, inženýrství a matematiky –, jež poskytují nejnужnější kompetence pro inovace a pokrok ve vědě, v technice a v nejrychleji se rozvíjejících sektorech moderních ekonomik, má Čína každoročně čtyřikrát víc absolventů než USA (1,3 milionu proti 300 000). Do toho není započteno dalších 300 000 čínských studentů, kteří navštěvují americké školy.⁵¹ Rozdíl přetrvává už dobrých deset let, přestože Obamova administrativa v roce 2009 rozjela vytrubovaný program inovačního vzdělávání na podporu zájmu o „kmenové“ disciplíny. Za každý rok Obamova pobytu v úřadu udělily čínské univerzity v kmenových oborech více doktorátů než americké.⁵²

48/ Z pětaticeti zemí OECD se USA v roce 2015 umístily jedenatřicáté. Zde ovšem dlužno podotknout, že hodnocení za rok 2015 se účastnily jen čtyři čínské provincie, zatímco americké skóre odráží celostátní testy. OECD, *PISA 2015 Results*, sv. 1.

49/ Tato předběžná studie ovšem také zjistila, že Číňané o tento náskok v kritickém uvažování přijdou během vysokoškolského studia: američtí studenti je doženu, zatímco úroveň Číňanů se nezmění. Studie se zčásti opírala o zkoušky, jimiž prošlo 2700 čínských studentů na jedenácti univerzitách na čínské pevnině. Viz Parker, „Incentives Key to China's Effort to Upgrade Higher Education, Stanford Expert Says“.

50/ „Best Global Universities for Engineering“.

51/ Chen, Jordanová, „Why So Many Chinese Students Come to the U. S.“

52/ National Science Board, „Science and Engineering Indicators, 2016“.